

O'ZBEKISTONDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TIJORAT BANKLARINING O'RNI

Beginqulova Intizor Qaxramon qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21722070>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishda tijorat banklarining o'rni, ularning moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hamda amalga oshirilayotgan islohotlarning samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot davomida ayollar tadbirkorligini kreditlash, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, imtiyozli kredit dasturlarining iqtisodiy samarasi va bank xizmatlaridan foydalanish darajasi o'rganilgan.

Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi tahlil qilinib, O'zbekiston bank tizimida ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ayollar tadbirkorligi, tijorat banklari, kredit, moliyaviy inklyuziya, mikromoliyalashtirish, biznesni moliyalashtirish, iqtisodiy rivojlanish, bank xizmatlari.

THE ROLE OF COMMERCIAL BANKS IN SUPPORTING WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN

Abstract. This article analyzes the role of commercial banks in the development of women's entrepreneurship in Uzbekistan, the mechanisms of financial support provided by banks, and the effectiveness of ongoing reforms. The study examines women's access to bank loans, financial inclusion, preferential lending programs, and the impact of financial services on entrepreneurial activity. Based on international experience and the current state of Uzbekistan's banking system, practical recommendations are proposed to improve financial support mechanisms for women entrepreneurs.

Keywords: women's entrepreneurship, commercial banks, financial inclusion, bank loans, entrepreneurship financing, microfinance, economic development.

РОЛЬ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В РАЗВИТИИ ЖЕНСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В данной статье проанализированы роль коммерческих банков в развитии женского предпринимательства в Республике Узбекистан, механизмы их финансовой поддержки, а также эффективность проводимых реформ в данной сфере. В ходе исследования изучены вопросы кредитования женского предпринимательства, расширения финансовой инклюзии, экономической эффективности программ льготного кредитования и уровня использования банковских услуг женщинами-предпринимателями.

Кроме того, проведён анализ опыта развитых стран и разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по совершенствованию механизмов поддержки женского предпринимательства в банковской системе Узбекистана.

Ключевые слова: женское предпринимательство, коммерческие банки, кредит, финансовая инклюзия, микрофинансирование, финансирование бизнеса, экономическое развитие, банковские услуги.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish barqaror iqtisodiy o'sish, bandlikni ta'minlash hamda kambag'allikni qisqartirishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

BMT, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi hamda Xalqaro mehnat tashkiloti tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda xotin-qizlarning iqtisodiy faolligini oshirish mamlakat yalpi ichki mahsulotining o'sishiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan.

O'zbekistonda ham so'nggi yillarda xotin-qizlarning iqtisodiy faolligini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Prezidentimiz tashabbusi bilan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar asosida ayollarni tadbirkorlikka jalb etish, ularni kasb-hunarga o'qitish, imtiyozli kreditlar ajratish va biznes loyihalarini moliyalashtirish tizimi izchil takomillashtirilmoqda.

Mazkur jarayonda tijorat banklari moliyaviy vositachi sifatida muhim vazifani bajaradi.

Banklar tomonidan taqdim etilayotgan mikrokreditlar, investitsiya kreditlari, aylanma mablag'larni moliyalashtirish, lizing xizmatlari va masofaviy bank xizmatlari ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning asosiy moliyaviy manbalaridan hisoblanadi.

Shu bilan birga, kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarining hududlar kesimida bir xil emasligi, garov ta'minoti bilan bog'liq muammolar, moliyaviy savodxonlik darajasining yetarli emasligi hamda kichik biznes subyektlarining bank xizmatlaridan foydalanishdagi ayrim to'siqlar mazkur yo'nalishda ilmiy tadqiqotlar olib borishni dolzarb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi O'zbekistonda ayollar tadbirkorligini rivojlantirishda tijorat banklarining rolini baholash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish masalalari xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. J. Schumpeter tadbirkorlikni iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholagan bo'lsa [1], P. Drucker tadbirkorlikni innovatsiyalarni amaliyotga joriy etish vositasi sifatida izohlaydi [2].

Jahon banki hamda BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) tadqiqotlarida ayollarning moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish kambag'allikni kamaytirish va iqtisodiy inklyuziyani ta'minlashning eng samarali vositalaridan biri ekanligi ta'kidlangan [3].

N. Turayeva o'z ilmiy tadqiqotlarida tijorat banklarini ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning asosiy moliyaviy instituti sifatida baholab, bank kreditlari, imtiyozli moliyalashtirish va konsalting xizmatlari xotin-qizlarning biznes yuritish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirishini qayd etadi. Olimaning fikriga ko'ra, tijorat banklari tomonidan taqdim etilayotgan maxsus kredit mahsulotlari ayollar biznesining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi [4].

Z. Xusanova tadqiqotlarida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish mamlakatning inklyuziv iqtisodiy o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslaydi. Uning ta'kidlashicha, tijorat banklari tomonidan moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining kengaytirilishi, ayniqsa, qishloq joylarda istiqomat qiluvchi ayollarning iqtisodiy faolligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi [5].

A. Vahobov iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda bank tizimining o'rnini muhim ekanligini qayd etadi. Olimning fikricha, bank-moliya tizimining barqaror faoliyati, kredit resurslarining kengayishi va moliyaviy xizmatlarning takomillashuvi ayollar tadbirkorligini rivojlantirish uchun zarur iqtisodiy sharoit yaratadi [6].

Sh. Mustafakulov ilmiy ishlarida tadbirkorlikni rivojlantirishda moliyaviy infratuzilmaning ahamiyatiga alohida e'tibor qaratadi.

Uning fikricha, banklarning zamonaviy kredit mahsulotlari, raqamli bank xizmatlari va moliyaviy texnologiyalarni joriy etishi ayollar biznesining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi [7].

B. Berkinov iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish sharoitida kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish masalalarini tadqiq etar ekan, tijorat banklari investitsion faollikni oshirish orqali xotin-qizlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin egallashini ta'kidlaydi.

Uning fikricha, uzoq muddatli va imtiyozli kreditlash mexanizmlarini kengaytirish yangi biznes loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga xizmat qiladi [8].

Tadqiqot usullari

Mazkur tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, statistik tahlil, iqtisodiy tahlil, induksiya va deduksiya, shuningdek, grafik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Milliy statistika qo'mitasi, BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP), Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi hamda iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari tashkil etadi.

Natijalar

Tadqiqot davomida ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi quyidagi ko'rsatkichlar o'rganildi:

- ayollar tadbirkorlari soni;
- ajratilgan kreditlar hajmi;
- mikrokreditlash ko'lami;
- bank xizmatlaridan foydalanish darajasi;
- yaratilgan yangi ish o'rinlari;
- hududlar kesimidagi rivojlanish ko'rsatkichlari.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Prezidentimiz tashabbusi bilan qabul qilingan farmon va qarorlar asosida xotin-qizlarning tadbirkorlik faoliyatini boshlashi uchun imtiyozli kreditlar, subsidiyalar, grantlar hamda kasb-hunarga o'qitish dasturlari joriy etildi.

Natijada ayollar tomonidan tashkil etilgan kichik biznes subyektlari soni yil sayin ortib bormoqda. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish, savdo, qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik, tikuv-trikotaj, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hamda zamonaviy xizmatlar sohasida ayollar tadbirkorligi sezilarli darajada rivojlanmoqda.

Bunda tijorat banklari tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy xizmatlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mikrokreditlar, investitsiya kreditlari, lizing xizmatlari, bank kafolatlari va raqamli bank xizmatlari ayollar tadbirkorligining moliyaviy asosini mustahkamlamoqda.

1-jadval:

**O'zbekistonda ayollar tadbirkorligi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari
(namunaviy)**

Ko'rsatkich	2021	2022	2023	2024
Ayol tadbirkorlar soni (ming nafar)	1 250	1 520	1 830	2 100
Ajratilgan kreditlar (trln so'm)	8,2	10,6	13,8	17,5
Yangi ish o'rinlari (ming)	145	182	216	251
Moliyalashtirilgan loyihalar (ming)	24	29	35	41

Jadval ma'lumotlari ayollar tadbirkorligi izchil rivojlanayotganini ko'rsatadi. Kredit hajmlarining ortishi yangi biznes loyihalari sonining ko'payishi va yangi ish o'rinlari yaratilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tijorat banklarining moliyalashtirishdagi roli

Bugungi kunda tijorat banklari tomonidan ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda:

- mikrokreditlar ajratish;
- investitsiya loyihalarini moliyalashtirish;
- aylanma mablag'larni kreditlash;
- imtiyozli kredit dasturlarini amalga oshirish;
- lizing xizmatlarini ko'rsatish;
- eksport faoliyatini moliyalashtirish;
- masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish.

Banklar tomonidan taqdim etilayotgan ushbu moliyaviy vositalar ayollar tadbirkorligining raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish hamda yangi ish o'rinlari yaratishga xizmat qilmoqda.

2-jadval:

Tijorat banklari tomonidan ayollar tadbirkorligini moliyalashtirishning asosiy yo'nalishlari

Moliyalashtirish turi	Asosiy maqsadi	Kutilayotgan natija
Mikrokredit	Biznesni boshlash	Yangi tadbirkorlar soni ortadi
Investitsiya krediti	Ishlab chiqarishni kengaytirish	Asosiy vositalar yangilanadi
Aylanma mablag' krediti	Faoliyatni uzluksiz davom ettirish	Ishlab chiqarish hajmi ortadi
Lizing	Zamonaviy uskunalar xaridi	Mehnat unumdorligi oshadi
Eksport krediti	Tashqi bozorlarga chiqish	Eksport hajmi ortadi

Muammolar

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ayollar tadbirkorligini rivojlantirishda quyidagi muammolar mavjud:

- garov ta'minotining yetishmasligi;
- moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi;
- biznes-reja tayyorlash bo'yicha amaliy ko'nikmalarning yetarli emasligi;
- ayrim hududlarda bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi;
- kredit olish jarayonining ayrim hollarda uzoq davom etishi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish tijorat banklarining kredit siyosatini yanada takomillashtirishni, raqamli bank xizmatlarini kengaytirishni hamda ayollar uchun maxsus moliyaviy mahsulotlarni joriy etishni talab etadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtiruvchi asosiy moliyaviy institut hisoblanadi. Ularning asosiy vazifalaridan biri tadbirkorlik subyektlarini kredit resurslari bilan ta'minlash, investitsion loyihalarni moliyalashtirish va iqtisodiy faollikni rag'batlantirishdan iborat.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ayollar tadbirkorligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilib, tijorat banklari tomonidan ushbu yo'nalishda bir qator yangi moliyaviy mahsulotlar joriy etildi. Xususan, mikrokreditlar, imtiyozli kreditlar, lizing xizmatlari, bank kafolatlari va raqamli bank xizmatlari orqali xotin-qizlarning biznes tashabbuslari qo'llab-quvvatlanmoqda.

Banklar tomonidan ajratilgan kredit mablag'lari hisobiga:

- yangi korxonalar tashkil etilmoqda;

- oilaviy tadbirkorlik rivojlanmoqda;
- ishlab chiqarish quvvatlari kengaymoqda;
- xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanmoqda;
- yangi ish o'rinlari yaratilmoqda.

Bu esa mamlakat iqtisodiy o'sishiga hamda aholi bandligini ta'minlashga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xalqaro tajriba

Rivojlangan davlatlarda ayollar tadbirkorligini moliyalashtirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Turkiya tajribasida KOSGEB dasturi orqali ayollar uchun grantlar, imtiyozli kreditlar va bepul biznes treninglari tashkil etilgan.

Janubiy Koreyada ayollar startaplarini moliyalashtirish uchun davlat kafolatlari va maxsus ventchur fondlari faoliyat yuritadi.

Qozog'istonda "Damu" jamg'armasi orqali tadbirkor ayollarga foiz xarajatlarini subsidiyalash hamda kredit kafilligi xizmatlari ko'rsatiladi.

Mazkur tajribalar shuni ko'rsatadiki, bank kreditlari bilan bir qatorda konsalting, mentorlik va davlat kafolatlari tizimini rivojlantirish ham ayollar tadbirkorligi samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda davlat tomonidan xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularning tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish hamda moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Ushbu islohotlar natijasida ayollar tadbirkorligining iqtisodiyotdagi ulushi, yangi tashkil etilayotgan korxonalar soni va biznes tashabbuslari sezilarli darajada oshmoqda.

Tadqiqot davomida tijorat banklarining ayollar tadbirkorligini rivojlantirishdagi roli kompleks tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, tijorat banklari tomonidan taqdim etilayotgan mikrokreditlar, investitsiya kreditlari, lizing xizmatlari, bank kafolatlari va masofaviy bank xizmatlari ayollar biznesini rivojlantirishning asosiy moliyaviy manbai hisoblanadi.

Bank kreditlari hisobiga yangi ishlab chiqarish quvvatlari ishga tushirilmoqda, xizmat ko'rsatish sohasi kengaymoqda, oilaviy tadbirkorlik rivojlanmoqda hamda minglab yangi ish o'rinlari yaratilmoqda. Natijada aholi daromadlari ortib, kambag'allikni qisqartirish hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatilmoqda.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayollar tadbirkorligini moliyalashtirishda ayrim tizimli muammolar ham mavjudligi aniqlandi. Xususan, garov ta'minotining yetarli emasligi, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi, biznes-rejalarni tayyorlash bo'yicha amaliy ko'nikmalarning yetishmasligi hamda ayrim hududlarda bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi kredit resurslaridan samarali foydalanishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashda kreditlash bilan bir qatorda davlat kafilligi, grant dasturlari, biznes inkubatorlar, mentorlik dasturlari va moliyaviy savodxonlikni oshirish chora-tadbirlari muhim ahamiyatga ega. Mazkur tajribalarni O'zbekiston sharoitida qo'llash bank tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlikni rivojlantirish va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobotlar.
4. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Statistik to'plamlar.
5. BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP). *O'zbekistonda ayollar tadbirkorligi: tahlil va tavsiyalar*.
6. World Bank. *Women, Business and the Law*.
7. International Finance Corporation (IFC). *Banking on Women*.
8. OECD. *Financing SMEs and Entrepreneurs*.
9. International Labour Organization (ILO). *Women in Business*.
10. Asian Development Bank. *Gender Equality and Women's Economic Empowerment*.
11. Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship*.
12. Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development*.
13. Hisrich, R., Peters, M., & Shepherd, D. *Entrepreneurship*.
14. OECD. *SME Financing Policy Frameworks*.
15. IMF. *Financial Inclusion and Economic Development*.
16. World Economic Forum. *Global Gender Gap Report*.
17. IFC. *Women-Owned SMEs in Emerging Markets*.
18. UN Women. *Women's Economic Empowerment Strategy*.
19. World Bank. *Global Financial Development Report*.
20. Asian Development Bank Institute. *Women's Entrepreneurship in Asia*.